

RAPORT OTWARTA NAUKA JAKO ELEMENT SYSTEMU EWALUACJI HUMANISTYKI

Opracowany przez:
OPERAS-PL

Otwarta nauka jako element systemu ewaluacji humanistyki. Raport

Autorzy i autorki:

Gabriela Manista, Maciej Maryl, Marta Świetlik,

Cezary Rosiński, Tomasz Umerle, Magdalena Wnuk

Redakcja:

Magdalena Wnuk, Marta Świetlik

Digital Object Identifier (DOI): 10.5281/zenodo.13763610

Raport udostępniony na licencji:

[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) (CC BY 4.0)

operas.pl

Centrum Humanistyki Cyfrowej Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk

Warszawa 2024

Raport jest rezultatem projektu „OPERAS-PL: Innowacyjna komunikacja naukowa w humanistyce. Rozwój, ewaluacja, kompetencje”. Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa” nr projektu NdS/551343/2022/2022, kwota dofinansowania 808 542,00 zł całkowita wartość projektu 808 542,00 zł.

OPERAS
PL

 **CENTRUM
HUMANISTYKI
CYFROWEJ**

**NAUKA DLA
SPOŁECZEŃSTWA**

SPIS TREŚCI

<u>Wstęp</u>	<u>3</u>
<u>1. Jak pokazać wpływ badań humanistycznych?</u>	<u>5</u>
<u>Podsumowanie</u>	<u>9</u>
<u>Literatura:</u>	<u>10</u>
<u>2. Jak ewaluować innowacyjne formy komunikacji naukowej?</u>	<u>11</u>
<u>Podsumowanie</u>	<u>16</u>
<u>Literatura:</u>	<u>17</u>
<u>3. Otwarte infrastruktury dla humanistyki jako element ewaluacji jednostek</u>	<u>18</u>
<u>Otwarte infrastruktury a ewaluacja</u>	<u>19</u>
<u>Zalecenia</u>	<u>21</u>
<u>Dobre przykłady</u>	<u>23</u>
<u>Podsumowanie</u>	<u>24</u>
<u>Literatura:</u>	<u>24</u>
<u>Otwarta nauka jako fundament działalności naukowej i akademickiej w humanistyce</u>	<u>25</u>

Wstęp

Po rewolucji otwartego dostępu, która skutecznie przekształciła model wydawniczy czasopism naukowych (czy skutecznie oznacza korzystnie dla naukowców i instytucji badawczych – to inny temat), wydaje się, że nadszedł czas na ewolucję ku otwartej nauce, czyli takiej, która m.in. stawia sobie za cel demokratyczny i transparentny system wytwarzania wiedzy naukowej. Nasze działania realizowane w ramach projektu OPERAS-PL wpisały się w ten nowy nurt, dzięki czemu mieliśmy okazję obserwować zmiany, dokonujące się w zespołach redakcyjnych wydawnictw naukowych, a także redakcjach czasopism, zespołach badawczych i kadry zarządzającej badaniami. W poniższym raporcie zaprezentujemy efekty zadania „Opracowanie standardów recenzji i ewaluacji innowacyjnych monografii cyfrowych” w projekcie „OPERAS-PL”. Po prawie dwóch latach pracy w obszarze innowacyjnej komunikacji naukowej, oprócz monografii cyfrowych postanowiliśmy objąć naszymi działaniami rzeczniczymi także inne formaty publikowania naukowego, które nie spotykają się z należywym wsparciem i uznaniem przez krajowy (i nie tylko) system ewaluacji naukowej. Początek naszego zadania, czyli styczeń 2024 r. zbiegł się w czasie ze zmianą polityczną po wyborach parlamentarnych w Polsce. Zmiany w ministerstwie stały się impulsem do dyskusji na temat parametryzacji nauki i krytyki dotychczasowych działań, m.in. kontrowersyjne decyzje dotyczące punktacji niektórych czasopism na ministerialnej liście. W tym dość burzliwym i obfitującym w dyskusje okresie mogliśmy liczyć na owocne ustalenia i, w co wierzymy, nawiązanie trwałej i nastawionej na wdrożenie konkretnych zmian współpracy z całym otoczeniem nauk humanistycznych – wydawcami, dostawcami infrastruktury, urzędnikami i decydentami. Załącznikiem tego współdziałania było [spotkanie 6 czerwca 2024 w Warszawie](#), na które zaprosiliśmy członków ministerstwa, w tym wiceministra Macieja Gdulę, przedstawicielkę parlamentu posłankę Lewicy Dorotę Olko, przedstawicieli i przedstawicielki Komisji Ewaluacji Nauki, urzędników i urzędniczki, badaczy i badaczki, wydawnictwa, redakcje, a także dotychczasowych uczestników i uczestniczki naszych działań projektowych. Owocem spotkania, oprócz tego raportu, stał się manifest dla otwartej nauki, który po konsultacjach ze środowiskiem zostanie opublikowany 15 września.

W raporcie skupimy się na trzech obszarach komunikacji naukowej opartej na zasadach otwartości, które naszym zdaniem są niedostatecznie uwzględnione w obecnym kształcie systemu ewaluacji w Polsce: widocznością badań humanistycznych, ewaluacją innowacyjnych formatów, a także otwartymi infrastrukturami. Dyskusja nad tymi obszarami postawiła nas przed pytaniem o całościową filozofię, stojącą za parametrycznym systemem ewaluacji instytucji naukowych, który faworyzując jednostki najlepsze, niekoniecznie troszczy się o rozwój dyscyplin z uwzględnieniem całego ich ekosystemu, w tym jednostek pozostających poza czołówką. W raporcie nie będziemy jednak skupiać się na zagadnieniach tak szerokich, choć jednocześnie fundamentalnych, ponieważ skala naszego działania nie pozwoliła na to, żeby móc się pochylić nad reformą całego systemu. W ciągu pół roku udało nam się rozpoznać wybrane tematy i zaprosić do dyskusji nad nimi przedstawicieli i przedstawicielki otoczenia nauk humanistycznych, w tym przede wszystkim badaczy i badaczki zajmujących się zawodowo bądź naukowo ewaluacją, wydawców i wydawczynie, redaktorów i redaktorki, bibliotekarzy i bibliotekarki, twórców i twórczynie infrastruktur, a także urzędników i urzędniczki oraz decydentów politycznych.

W kolejnych rozdziałach przedstawione zostaną efekty pracy warsztatowej w trzech grupach, która miała miejsce podczas wspomnianego spotkania 6 czerwca.

1. Jak pokazać wpływ badań humanistycznych?

Gabriela Manista, Marta Świetlik

Wpływ nauk humanistycznych stanowi złożone i wielowymiarowe zjawisko, które wymyka się jednoznacznym miarom i kwantyfikacji. W przeciwieństwie do nauk ścisłych, gdzie wyniki badań często prowadzą do konkretnych, mierzalnych zastosowań, oddziaływanie humanistyki przenika subtelnie przez tkankę społeczną, kształtując świadomość, wartości i sposób postrzegania świata. Różnorodne dyscypliny humanistyczne, od filozofii po literaturoznawstwo, różnią się nie tylko metodami badawczymi, ale także sposobem, w jaki ich osiągnięcia oddziałują na jednostki i społeczności. Tradycyjne miary oceny, takie jak liczba publikacji czy cytowań, mogą nie oddawać rzeczywistego znaczenia pracy humanisty, który często działa na pograniczu zrozumienia i przeżywania, a jego wpływ może być rozpoznany dopiero po latach, w przemianach kulturowych lub indywidualnych transformacjach. Dlatego nasuwa się pytanie, czy istniejące kryteria oceny dorobku naukowego są adekwatne w odniesieniu do humanistyki i czy nie wymagają one zasadniczej redefinicji, by właściwie odzwierciedlić jej unikalny charakter i istotę? W tej części dyskusji została podjęta analiza wpływu, rozumianego nie tylko jako oddziaływanie humanistyki na naukę i społeczeństwo, ale także jako efekt działania całych zespołów czy grup badawczych na realizowane projekty, wpływ wyników badań na dalszy rozwój nauki oraz publikacji, które mają potencjał zmieniania zarówno ogółu społeczeństwa, jak i poszczególnych jednostek. Wypracowanie metod skutecznego mierzenia i uwzględniania różnorodnych form wpływu w systemie ewaluacji humanistyki to jeden z nękających tę dziedzinę problemów, ale także i szansa na stworzenie bardziej adekwatnych i sprawiedliwych skali oceny, które mogłyby lepiej odzwierciedlać jej wkład. Czym więc jest ten trudny do zdefiniowania wpływ?

Podczas otwarcia spotkania dotyczącego ewaluacji minister Maciej Gdula przywołał książkę Adama Leszczyńskiego *Ludowa historia Polski* jako jeden z tych efektów badań humanistycznych, który w jego opinii doczekał się szerokiego oddziaływania społecznego i kulturowego, m.in. inspirując twórców popularnych seriali. I rzeczywiście, ujęcie historii Polski z perspektywy zwykłych ludzi przyciągnęło w swoim czasie uwagę mediów oraz wywołało liczne debaty na temat roli i miejsca nieuprzywilejowanych jednostek w historii.

Można zatem założyć, że publikacja ta – jako jedna z zapoczątkowanego, szerszego nurtu podejmowanego przez kolejnych badaczy i badaczki – w pewnym stopniu przyczyniła się do zmiany myślenia o historii i historiografii, zachęcając do krytycznego podejścia wobec tradycyjnych narracji historycznych i wprowadzając bardziej zróżnicowane spojrzenie na przeszłość. Jednocześnie, jak zauważyli uczestnicy debaty odbywającej się w Pałacu Staszica, duży wpływ społeczny, manifestujący się w poczytności i komercyjnym sukcesie autora, nie stanowi gwarancji wysokiej jakości naukowej i może prowadzić do nieufności ze strony środowiska akademickiego. Niektórzy krytycy i krytyczki zarzucają takim książkom uproszczenia i brak precyzyjności w analizach, a historycy i historyczki mogą uważać je za zbyt ogólnikowe lub zbyt skoncentrowane na narracyjnym stylu kosztem analizy naukowej.

Wpływ badań jest często mierzony za pomocą wskaźników cytowań i innych miar ilościowych. Jednakże prace, które są szeroko cytowane i dyskutowane, mogą nie otrzymać odpowiednio wysokiej punktacji, jeśli nie spełniają pewnych kryteriów formalnych. To prowadzi do paradoksalnej sytuacji, w której badania o dużym wpływie społecznym i naukowym są niedoceniane przez system ewaluacji. W 2019 roku Ministerstwo Nauki wprowadziło tzw. kryterium III ewaluacji (*wpływ działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki*¹), które ma na celu uwzględnienie wpływu społecznego badań. Kryterium to definiuje wpływ badań jako ich zdolność do wywierania efektu poza środowiskiem naukowym, w tym na gospodarkę, kulturę, politykę, bezpieczeństwo i obronność państwa, zdrowie publiczne, ochronę środowiska czy funkcjonowanie administracji publicznej². Pomimo tego, że jest to krok w dobrym kierunku, istnieją obawy, że kryterium to może być trudne do jednoznacznego zastosowania. Ocena wpływu działalności naukowej jest bowiem przeprowadzana na podstawie opisów, które przedstawiają związek między wynikami badań naukowych lub prac rozwojowych a wymienionymi powyżej obszarami. Te „opisy wpływu” są sporządzane na podstawie dowodów, które mogą przybierać formę raportów, publikacji naukowych czy cytowań w innych dokumentach lub publikacjach³. Osoby prowadzące działalność naukową w obrębie dyscyplin z zakresu nauk humanistycznych, społecznych lub teologicznych mogą dodatkowo przedstawić do oceny maksymalnie trzy opisy wpływu związane z wybitnymi monografiami naukowymi, słownikami biograficznymi, słownikami bibliograficznymi lub bazami danych, które mają

¹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej, Dz. U. 2019 r. poz. 392.

² Ibidem, § 23. ust.1.

³ Ibidem.

istotne znaczenie dla rozwoju danej dziedziny nauki⁴. Znowu powstaje więc pytanie – czy dowody w zaproponowanej w rozporządzeniu formie są wystarczające do zmierzenia trzeciego kryterium? Szczególnie że występujące w akcie prawnym słownictwo (tj. „wybitne” czy „szczególnie istotne”) wydaje się niewystarczająco precyzyjne, a nawet stronicze.

Jednym z głównych problemów związanych z obecnym systemem oceny naukowej jest pozorowanie obiektywności. Każdy wskaźnik jest przecież wytworem czyjejs pracy i zazwyczaj odzwierciedla określony interes, należy więc przyjąć, że każda ocena w pewnym stopniu będzie subiektywna i nie da się tego całkowicie wyeliminować, lecz trzeba jednocześnie pamiętać o krytycznej rewizji kryteriów tej oceny i dopuszczaniu możliwości wychodzenia poza jej zakres.

Kluczowe dla zrozumienia pełnego kontekstu ewaluacji i jej wpływu na funkcjonowanie polskiego systemu naukowego jest występowanie tzw. „punktozy” – strategii, w której naukowcy i instytucje badawcze koncentrują się na maksymalizacji liczby punktów zdobywanych za publikacje. „Punktoza” została opisana przez Emanuela Kulczyckiego w monografii o „grze parametrycznej” w Polsce (Kulczycki 2023)⁵. Wiąże się ona z patologicznym podążaniem przez naukowców za rankingami czasopism i wydawnictw w celu wybrania miejsca publikacji swoich prac naukowych. Rozdział punktów na liście sprawił, że badania opublikowane w renomowanych czasopismach anglojęzycznych są często faworyzowane, podczas gdy wartościowe prace w językach narodowych marginalizowane. Listy rankingowe posługujące się współczynnikami wpływu (IF, czyli Impact Factors), nie uwzględniają różnorodności językowej i kulturowej, co prowadzi do niedoszacowania wartości badań prowadzonych w narodowych językach. Kulczycki wskazuje, że takie podejście zniekształca rzeczywistą wartość badań, ponieważ celem staje się zdobywanie punktów, a nie prowadzenie badań (Kulczycki 2017). W efekcie naukowcy wybierają tematy i czasopisma, które zapewniają wysoką punktację, zamiast skupiać się na badaniach, które mają istotne znaczenie naukowe lub społeczne.

Tak zarysowany problem stanowił punkt wyjścia do dyskusji w części warsztatowej spotkania. Wymykający się ramom wpływ humanistyki powinien stanowić wyraz refleksji bezpośrednio zainteresowanych, dlatego też zaproponowano nie tylko możliwość podzielenia się swoimi spostrzeżeniami, ale również wspólne zastanowienie się nad rozwiązaniem. Wypracowane postulaty i rekomendacje dotyczące ewaluacji innowacyjnych

⁴ Ibidem, § 23. ust.2.

⁵ Wieloletnie badania prof. Kulczyckiego były publikowane w formie licznych artykułów, a ostatnio ich podsumowanie przybrało formę anglojęzycznej książki, zob. Kulczycki, E. (2023). *The evaluation game: How publication metrics shape scholarly communication*. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781009351.

formatów komunikacji naukowej łączą się z problemami i przykładami z życia zawodowego osób, które brały udział w spotkaniu 6 czerwca. Współczesna ewaluacja naukowa powinna uwzględniać różnorodność form komunikacji naukowej, szczególnie w dziedzinie humanistyki, która często wykracza poza tradycyjne naukowe artykuły czy monografie. Kluczowym postulatem jest więc rozszerzenie definicji wpływu, aby obejmowała ona innowacyjne formy komunikacji naukowej, takie jak np.: cyfrowe edycje, zbiory danych, wizualizacje, kody programistyczne, blogi i podcasty⁶. Jedną z osób biorących udział w spotkaniu warsztatowym zauważyła, że kluczowe jest zrozumienie miar monitorowania wpływu. Przykładem, który przedstawiono, jest projekt UE⁷, w którym polscy badacze szkolą dziennikarzy w zakresie rozpoznawania dezinformacji, a który, pomimo że ma duży wpływ społeczny, nie jest uwzględniany w ewaluacji osób prowadzących takie szkolenia. To pokazuje na potrzebę zmiany kryteriów oceny, aby uwzględniały one również takie inicjatywy. Podczas dyskusji padła propozycja, że warto zastanowić się, czy w ogóle konieczne jest wpisywanie się w rankingi, tj. Szanghajski⁸, QS⁹ lub THE¹⁰.

Ważnym postulatem jest także wydłużenie horyzontu czasowego do ewaluacji, co pozwoliłoby uwzględnić procesy czy produkty pracy naukowej, które trwają lub rozwijają się przez dłuższy okres i mają potencjalnie większy wpływ na naukę i społeczeństwo. Dlatego tworząc kryteria oceny pracy danego naukowca, należałoby przemyśleć czas trwania prowadzonych przez niego badań, ich stopień zaawansowania, konieczność przeprowadzania skomplikowanych kwerend i procesy redakcyjne¹¹. Jedną z osób biorących udział w dyskusji podkreśliła również, że w humanistyce trudno jest pokazać wpływ badań w ciągu pięciu lat, ponieważ nie jest możliwe monitorowanie odbioru tych badań w tak krótkim czasie. Warto również zwrócić uwagę na publikacje popularnonaukowe, które w Polsce nie są zaliczane do ewaluacji, a za granicą są integralną częścią nauki i cieszą się dużym uznaniem (Fitzgerald & Lowe, 2020).

Kolejny postulat dotyczy rozszerzenia ewaluacji na grupy osób, które współpracują przy danym projekcie lub badaniu, a więc oceny nie tylko pracy naukowców, ale także osób pełniących inne role w procesie badawczym, w tym programistów, grafików czy analityków

⁶ Więcej o innowacyjnych formach komunikacji naukowej w **Rozdziale 2**.

⁷ JRC Disinformation workshop,

https://algorithmic-transparency.ec.europa.eu/news/jrc-disinformation-workshop-dsa-and-role-ecat-2023-10-03_en.

⁸ Academic Ranking of World Universities (ARWU).

⁹ QS World University Rankings.

¹⁰ Times Higher Education World University Rankings.

¹¹ Czas potrzebny na publikację artykułu lub monografii może wynosić nawet rok od momentu przesłania do redakcji, co oznacza, że prace te mogą nie być dostępne podczas bieżącej ewaluacji. Zachodzi więc potrzeba uwzględnienia dłuższego okresu oceny, aby właściwie ocenić dorobek naukowy, szczególnie w kontekście ocen okresowych, takich jak oceny roczne czy śródroczne doktorantów w ich jednostkach naukowych.

danych. Problematyczny jest fakt, że ocenia się indywidualnego badacza. Humanistyka, z jej wieloma aspektami, wymaga analizy całego ekosystemu, w którym działają różni interesariusze: badacze, wydawcy, biblioteki, data stewardzi, grantodawcy czy legislatorzy. Podczas dyskusji zgodzono się, że ocena powinna obejmować całe grupy badawcze, nawet zespół administracyjny posiadający niezbędny do prawidłowego funkcjonowania projektu *know-how*, a nie tylko jednostki. Podkreślono również, że społeczeństwo powinno być jednym z wydających opinię dotyczącą stanu nauki, jako podmiot w pewien sposób naukę „finansujący”.

Podsumowanie

Humanistyka, będąc z natury interdyscyplinarna, często wymyka się sztywnym kategoriom, co utrudnia pełne uznanie jej wkładu w rozwój wiedzy i społeczeństwa w ramach obecnych, ograniczonych ram ewaluacyjnych. Dlatego podczas ewaluacji jednostek naukowych realizowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, ważne jest przedstawienie zarówno ilościowych, jak i jakościowych dowodów wpływu, w tym zwrócenie uwagi na specyficzne dla humanistyki formy oddziaływania, które mogą nie być od razu oczywiste z punktu widzenia bardziej „technokratycznych” dziedzin nauki.

Reforma systemu ewaluacji nauk humanistycznych wymaga uwzględnienia trzech kluczowych postulatów. Po pierwsze, należy wprowadzić elastyczne kryteria oceny, które poszerzą definicję wpływu, obejmując innowacyjne formy komunikacji naukowej, takie jak cyfrowe edycje, zbiory danych czy podcasty, oraz uznają wkład pracy zespołowej. Po drugie, konieczne jest wydłużenie horyzontu czasowego ewaluacji, aby adekwatnie ocenić wpływ badań, ponieważ efekty pracy naukowej w dziedzinie humanistyki często ujawniają się dopiero po latach, w postaci przemian kulturowych czy społecznych. Po trzecie, należy zreformować obecny system punktacji i rankingów, aby lepiej odzwierciedlał rzeczywistą wartość badań, unikając marginalizacji wartościowych prac w językach narodowych i zniekształcania wyników na skutek „punktozy”, czyli strategii maksymalizacji punktów kosztem rzeczywistego wpływu nauki.

Literatura:

Fitzgerald, A., & Lowe, M. (2020). Acknowledging documentary filmmaking as not only an output but a research process: A case for quality research practice. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1–9. <https://doi.org/10.1177/1609406920957462>

Kulczycki, E. (2017). Punktoza jako strategia w grze parametrycznej w Polsce. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 1(49), 63–78. <https://doi.org/10.14746/nisw.2017.1.4>

Kulczycki, E. (2023). *The evaluation game: How publication metrics shape scholarly communication*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009351218>

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej, Dz.U. 2019 poz. 392 z późn. zmianami.

2. Jak ewaluować innowacyjne formy komunikacji naukowej?

Maciej Maryl, Magdalena Wnuk

Współczesna humanistyka coraz częściej sięga po innowacyjne formy komunikacji naukowej, wykraczając poza tradycyjne artykuły i monografie. Z jednej strony widzimy tu wyraźny wpływ digitalizacji źródeł i cyfryzacji warsztatu badawczego, którego efektem są takie projekty cyfrowe jak atlasy, edycje cyfrowe, bazy danych i ich zbiory, różnorodne aplikacje wytwarzania, anotowania i analizy tychże danych, monografie rozszerzone (wykorzystujące multimedia i interakcję z czytelnikami), czy czasopisma uwzględniające cyfrowe metody i sposoby prezentowania treści. A to tylko niektóre przykłady form, które zyskują na znaczeniu w erze cyfrowej. Z drugiej strony warto podkreślić, że część z tych publikacji to tradycyjne wytwory badań humanistycznych, wyrzucone dziś poza nawias ewaluacji nastawionej na artykuły i monografie, a także formaty, które nabierają nowej wartości i znaczenia dzięki wyzwoleniu ich z ograniczeń drukowanego tomu. Przykładowo, leksykony czy kompendia bio- lub bibliograficzne od dawna wspomagają badania humanistyczne. Dziś, dzięki cyfrowej formie, znajdują nowe zastosowania, jako źródła danych do analiz bibliometrycznych, czy przeszukiwalne zasoby bazodanowe. Jako cyfrowe zbiory danych zyskują nowe życie, umożliwiając badaczkom i badaczom stawianie nowych pytań i poszukiwanie na nie odpowiedzi. Otwarty dostęp do danych badawczych nie tylko sprzyja upowszechnianiu wiedzy humanistycznej w społeczeństwie, ale też umożliwia wykorzystywanie efektów badań i danych humanistycznych do trenowania wielkich modeli językowych czy popularnych publikacji.

Ewaluacja tych innowacyjnych form stanowi wyzwanie dla obowiązującego systemu oceny nauki. Problem ten dotyczy nie tylko Polski (o której piszemy więcej poniżej), ale został zauważony przez pracowników i pracowniczki nauki na całym świecie. W opublikowanym niedawno raporcie European Federation of Academies of Sciences and Humanities, ALLEA, wśród innowacyjnych formatów, które powinny zostać uwzględnione w kryteriach oceny naukowców i instytucji, znalazły się takie formy, jak: edycje cyfrowe, publikacje, w tym monografie rozszerzone, zbiory danych, grafiki i wizualizacje, kod

programistyczny, blogi oraz podcasty (ALLEA, All European Academies, 2023). Każda z tych form ma inne funkcje: badawczo-analityczną, popularyzatorską czy archiwistyczno-dokumentalistyczną. Różnice między tymi formatami są na tyle duże, że każdy z nich powinien być przez system ewaluacji rozpatrywany osobno, ponieważ wymaga odrębnej definicji i kryteriów oceny. Katalog zaproponowany przez ALLEA nie wyczerpuje innowacyjnych formatów, które powinny być uwzględnione w szeroko pojętym systemie oceny nauki. Oprócz konkretnych produktów badawczych do innowacyjnych działań możemy zaliczyć także te, które mają na celu wspieranie innowacyjności publikacyjnej, np. *overlay journals* czy platformy publikacyjne dla rozszerzonych monografii. Jeśli mają być one wydawane w pełnym otwartym dostępie, np. w modelu diamentowym, wymagają odpowiedniego finansowania, które można by uzależnić od jakościowej oceny ich działań. Temat ten poruszamy w ramach OPERAS Innovation Lab, pierwsze ustalenia ze studium przypadku można przeczytać na stronie [Observatory](#).

Ewaluacja w Polsce, skupiona na ocenie parametrycznej jednostek z różnych dyscyplin wedle tego samego klucza, jest – siłą rzeczy – ukierunkowana na tradycyjne publikacje, nie uwzględniając specyfiki różnych dyscyplin i ich różnorodnych formatów komunikacyjnych. Ze względu na dynamikę innowacji niełatwo też uwzględnić wszystkie nowe formy komunikacji, zanim dobrze zakorzenią się w danej dyscyplinie. Bezkrytyczne przyjmowanie wszystkich nowinek komunikacyjnych rodzi ryzyko inflacji innowacyjności – nowe formy będą wypierać starsze niezależnie od swojej wartości. Dlatego też należy wypracować rozsądny kompromis pomiędzy zachowaniem tradycyjnych metod komunikacji a akceptowaniem i docenieniem nowszych, ale już ugruntowanych w dyscyplinach gatunków wypowiedzi naukowej. Trudności sprawia również uwzględnienie wkładu badawczego pracowników i pracowniczek zatrudnionych na stanowiskach nienaukowych – badawczo-technicznych, edytorskich, dokumentacyjnych czy tym podobnych.

Podczas spotkania warsztatowego 6 czerwca w ramach dyskusji nad wprowadzeniem zmian w istniejącym modelu ewaluacji na plan pierwszy wysunęła się kwestia samej nieprzystawalności tego modelu do interdyscyplinarnych i przełomowych prac. Przy założeniu, że system powinien ewoluować w stronę bardziej jakościowej, interdyscyplinarnej i wieloaspektowej oceny dorobku (w duchu Coalition for Advancing Research Assessment, CoARA i tym podobnych inicjatyw) dyskutowano zarówno o celach długoterminowych, jak i krótkoterminowych, polegających na wprowadzeniu korekt do istniejącego, niedoskonałego systemu, przy pełnej świadomości jego ułomności.

W dłuższej perspektywie konieczne jest przekształcenie systemu ewaluacji w kierunku modeli jakościowych, które uwzględnią różnorodność i jakość osiągnięć, a nie tylko ich ilość. Ewaluacja formatywna, oparta na jakościowym opisie, oraz ograniczona liczba konkretnych osiągnięć zgłaszanych przez jednostki może stanowić źródło informacji. Kryteria oceny powinny brać pod uwagę takie aspekty jak wartość naukowa, interdyscyplinarność, użyteczność dla grupy docelowej (zarówno jeśli chodzi o wdrożenia, jak i innowacje społeczne czy wiedzę istotną dla danej kultury). Przykładem systemu, który stosuje wiele metod narzędzi oceny dorobku i jakości badań, są rozwiązania brytyjskie w ramach Research Excellence Framework, REF. Choć Polska po 1989 r. stosowała podobny model oceny nauki, to już pod koniec lat 90. został on zreformowany do modelu parametrycznego (Kulczycki, 2017). W systemach opartych na ocenie parametrycznej również istnieją zasadnicze różnice. W Norwegii ewaluacja obejmuje tam nie tylko ocenę dorobku instytucji, ale także inne aspekty ich funkcjonowania, m.in. innowacyjność czy poziom kształcenia (*Recent Research and Innovation Evaluations in Norway*, 2018). Funkcjonująca w Norwegii narodowa agencja ds. jakości edukacji (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga, NOKUT) oraz Norweska Rada ds. Badań, RCN od 2014 r. są odpowiedzialne za ewaluację badań oraz poziomu kształcenia w instytucjach badawczych i uczelniach w Norwegii oraz regularne dostarczanie raportów z tych badań (NOKUT & The Research Council of Norway, 2018). Wyjątkowość norweskiego systemu leży w jego wieloaspektowym i jednocześnie zintegrowanym podejściu do ewaluacji, w którym ocena jakości kształcenia i wyników badań powinna być powiązana. W ramach ewaluacji NOKUT i RCN prowadzone są analizy ilościowe, jakościowe, a informacje zbierane są zarówno od studentów (w ramach corocznego sondażu *Studiebarometeret*), jak i naukowców czy pracowników akademickich (Instytut Badań Edukacyjnych, 2018).

W perspektywie krótkoterminowej pod dyskusję poddane zostały dwa możliwe usprawnienia obecnego systemu. Po pierwsze, innowacyjne formaty są dziś zazwyczaj zgłaszane do III kryterium oceny. Uczynienie z tego powszechnej praktyki, uwzględniającej specyfikę wpływu danego osiągnięcia, może być jednym z rozwiązań. Po drugie, możliwe jest również dodanie do I kryterium – publikacyjnego – limitowanej liczby innowacyjnych osiągnięć, z przypisaniem im ryczału punktowego. Aby uniknąć trudności w interpretacji, a także nieprawidłowych zgłoszeń, należałoby dobrze zdefiniować typy wytworów, np. ustalić, że chodzi o recenzowane efekty badań naukowych opublikowanych w sposób trwały w internecie (na stronie repozytorium lub w archiwizowanej witrynie), posiadającej cyfrowy identyfikator (DOI lub e-ISBN). Zdefiniowanie takich osiągnięć oraz wytworów niemieszczących się w tej grupie (np. krótkie notki blogowe) pomogłoby w operacjonalizacji

oceny. Warto również przyrzeć się brytyjskiemu systemowi oceny REF, który uwzględnia nietypowe formaty (non-text outputs), które w poprzedniej ewaluacji stanowiły 3% wszystkich zgłaszanych prac¹². Jest to system nieparametryczny, oparty tylko na ocenie jakościowej, w tym sensie mogący również stanowić inspirację do zmian w sposobach ewaluacji i finansowania polskiej nauki.

Za przykład takiego cyfrowego wytworu może posłużyć naukowa edycja cyfrowa. W raporcie „Recognising Digital Scholarly Outputs in the Humanities” ALLEA, zaleca uwzględnianie specyfiki edycji cyfrowych w procesie oceny i ewaluacji (ALLEA, All European Academies, 2023). Należy pamiętać, że taka edycja składa się z trzech warstw: modelu danych, prezentacji wyników i aspektów technicznych. Najlepsze praktyki dla każdej z tych warstw mogą się różnić w zależności od materiału źródłowego, grupy docelowej i zakresu interakcji z nią. Wśród rekomendacji dotyczących edycji ALLEA zaleca m.in. stosowanie standardowych kryteriów oceny, takich jak te opracowane przez Institut für Dokumentologie und Editorik, IDE i stosowane w czasopiśmie RIDE¹³. Należy także zapewnić udział recenzentów, którzy mają odpowiednie kompetencje do oceny zarówno treści, metodologii, jak i aspektów technologicznych publikacji. W przypadku zróżnicowanych kompetencji recenzenci mogą pracować zespołowo. Dalej, ALLEA zaleca, by szczegółowo opisać i uznać różne poziomy wkładu merytorycznego w powstanie edycji, np. osób zajmujących się znacznikami czy programistów dostarczających rozwiązania informatyczne. Tekst edycji, niezależnie od samej publikacji, powinien być udostępniony w standardowych formatach tekstowych w bezpiecznym repozytorium, by umożliwić jego ponowne wykorzystanie w innych badaniach.

Innym przykładem, być może jeszcze prostszego rozwiązania dla innowacyjnej publikacji, jest zmiana dotycząca monografii cyfrowych, czy inaczej mówiąc monografii rozszerzonych. Monografie cyfrowe to recenzowane prace naukowe opatrzone aparatem naukowym, które od początku są przygotowane do wydania wyłącznie w formie cyfrowej. Nie są to więc scyfryzowane wydawnictwa książkowe, ale prace, które są poszerzeniem tradycyjnego formatu tekstu drukowanego (lub dostępnego w formacie .pdf) o nowe interaktywne sposoby przekazywania treści i angażowania czytelnika. Do tekstu autorzy dodają materiały audiowizualne, funkcjonalności umożliwiające komentowanie, automatyczne tworzenie bibliografii do poszczególnych rozdziałów publikacji i jej

¹² REF (2023) Research Excellence Framework 2028: Initial decisions and issues for further consultation (REF 2028/23/01), s.8.
<https://repository.jisc.ac.uk/9148/1/research-excellence-framework-2028-initial-decisions-report.pdf>

¹³ <https://www.i-d-e.de/publikationen/weitereschriften/criteria-version-1-1/>

aktualizowanie oraz wersjonowanie. Niektóre narzędzia do publikacji takich monografii umożliwiają nie tylko nieliniarne przeglądanie tekstu, ale także zaznaczanie cytatów i komentowanie¹⁴.

Nowatorskość i odmienność monografii cyfrowych wobec wydawnictw drukowanych polega zatem na zastosowanym formacie, który umożliwia wykorzystanie materiałów i sposobów budowania narracji właściwych dla mediów cyfrowych. Monografie cyfrowe, choć spełniają kryteria definicji monografii naukowej z Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej, nie są uznawane za równorzędne wobec monografii naukowych wydanych drukiem. Aby nie było wątpliwości co do tego, że tak wydane monografie są naukowe w takim samym stopniu jak tradycyjnie drukowane książki, proponujemy do definicji monografii cyfrowej dodać zapis, dotyczący formy wydania. Definicja obecna brzmi:

„§ 10. 1. Monografia naukowa jest to recenzowana publikacja książkowa:
1) przedstawiająca określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy;
2) opatrzona przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym”.¹⁵

Nowy zapis w rozporządzeniu mógłby brzmieć:

„§ 10. 1. Monografia naukowa jest to recenzowana publikacja książkowa, wydana w formacie drukowanym, elektronicznym lub przygotowana wyłącznie do publikacji w internecie:
1) przedstawiająca określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy;
2) opatrzona przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym”.

W 2023 r. zespół Centrum Humanistyki Cyfrowej opublikował [monografię cyfrową](#), wykorzystując narzędzie Nowej Panoramy Literatury Polskiej, dotychczas służące wyłącznie kolekcjom (Panorama Literaturoznawstwa Cyfrowego 2023). Proces tworzenia monografii

¹⁴ Miejszem, gdzie tego typu publikacje rozwijają się już od ok. 10 lat są Stany Zjednoczone (zob. [Monograph Publishing in the Digital Age](#)). Warto zapoznać się z projektami Uniwersytetu Kalifornijskiego ([biblioteka Luminos Open Access](#)) czy [serią monografii cyfrowych](#) Stanford University Press. Publikowanie takich form często wymaga nowych, specjalnie do tego stworzonych narzędzi. Właśnie w USA powstały pierwsze oprogramowania, służące do przygotowania takich publikacji, takie jak Manifold czy Fulcrum. [Manifold](#) nie jest wyłącznie repozytorium czy platformą wydawniczą online, ale narzędziem do tworzenia tekstu od początku z myślą o publikacji w sieci.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej, Dz.U. 2019 poz. 392 z późn. zmianami.

został opisany w poprzednim raporcie z projektu, dostępnym na [Zenodo](#) (Wnuk et al. 2023). Monografia zbiorowa została zrecenzowana, opatrzona bibliografią i aparatem naukowym. Publikacja otrzymała również numer ISBN wydawnictwa IBL PAN, który jest jednym z kryteriów publikacji książkowej, umożliwiającym zgłoszenia jej do oceny parametrycznej. Autorzy i autorki rozdziałów w monografii mogą na razie uwzględnić ją w ramach rocznego sprawozdania w swoich jednostkach. Nie wiadomo jednak, czy format publikacji (wyłącznie cyfrowy) nie spowoduje zakwestionowania jej jako monografii naukowej w procesie ewaluacji w 2025 r.

Podsumowanie

Dwie zaproponowane wyżej zmiany nie wymagają reformy całego systemu, a mogłyby przyczynić się do uznania nowatorskiego dorobku bez konieczności uciekania się do takich kuriozalnych rozwiązań jak drukowanie publikacji cyfrowej, aby udowodnić jej ważność. Elektroniczne identyfikatory i skuteczne metody archiwizowania treści w sieci powinny wystarczyć do tego, aby dane dzieło miało stabilny adres w sieci, z kolei jasno zdefiniowane kryteria oceny jakości sprawią, że będzie ono mogło podlegać ocenie parametrycznej jako dorobek naukowy danej instytucji.

Innowacyjne formaty komunikacji naukowej w badaniach humanistycznych stanowią nieodłączny element rozwoju dyscypliny w erze cyfrowej. Ich ewaluacja wymaga jednak wypracowania nowych, bardziej elastycznych i jakościowych modeli oceny, które uwzględnią specyfikę różnorodnych form przekazu wiedzy humanistycznej. Tylko w ten sposób możliwe będzie pełne wykorzystanie potencjału innowacji w badaniach humanistycznych i ich popularyzacji w społeczeństwie. Choć reforma systemu ewaluacji w duchu otwartej oceny eksperckiej wydaje się najlepszym rozwiązaniem, wprowadzenie zmian uwzględniającej inne gatunki twórczości akademickiej do bieżącej oceny parametrycznej jest bez wątpienia także potrzebne, a przede wszystkim nie takie trudne, jak może się z pozoru wydawać.

Literatura:

ALLEA, All European Academies. (2023). *Recognising digital scholarly outputs in the humanities*. ALLEA. <https://doi.org/10.26356/OUTPUTS-DH>

Instytut Badań Edukacyjnych. (2018). *Dobra praktyka w zakresie zapewniania jakości walidacji. Norwegia*. Instytut Badań Edukacyjnych. <https://walidacja.ibe.edu.pl/dobrepraktyki/index.php/praktyka/9> [odczyt 23.07.2023]

Kulczycki, E. (2017). Wprowadzenie. Wyzwania instytucjonalnej ewaluacji nauki. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 1(49), 7–16. <https://doi.org/10.14746/nisw.2017.1.0>

NOKUT, & The Research Council of Norway. (2018). *Joint evaluations of research and education. A pilot study of the interplay between research and education in political science, sociology and economics in Norway*. https://www.nokut.no/globalassets/nokut/rapporter/evalueringer/2018/joint_evaluations_of_research_and_education_2018.pdf [odczyt 23.07.2023]

Błaszczczyńska, M., Maryl, M., Szleszyński, B., & Umerle, T. (Red.). (2023). *Panorama literaturoznawstwa cyfrowego*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN. <https://doi.org/10.18318/978-83-67957-03-8>

European Commission. (2018). *Recent research and innovation evaluations in Norway*. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2018-11/norway_update_ri_evaluations_november_2018.pdf [odczyt 23.07.2023]

Wnuk, M., Franczak, M., Kamińska, K., Manista, G., Świetlik, M., Zięba, I., & Rams, P. (2024). *Modele wydawnicze dla otwartych monografii w humanistyce. Raport*. Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10838054>

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej, Dz.U. 2019 poz. 392 z późn. zmianami.

3. Otwarte infrastruktury dla humanistyki jako element ewaluacji jednostek

Cezary Rosiński, Tomasz Umerle

Dyskusja nad stanem otwartych infrastruktur ogniskowała się wokół trzech głównych zjawisk definiujących ostatnie lata doświadczeń kluczowych dla polskiej nauki dostawców infrastruktur. Po pierwsze, zauważono duży wzrost inwestycji w tworzenie i modernizację otwartych infrastruktur w Polsce. Po drugie, zwracano uwagę, że wartość i rola tych inwestycji nie znajduje odzwierciedlenia w systemie finansowania i ewaluacji nauki. Po trzecie, wskazywano na kluczowy problem zapewnienia utrzymywalności powstałych, często bardzo nowoczesnych, infrastruktur.

Otwarte infrastruktury to systemy, platformy i narzędzia wspierające procesy naukowe i edukacyjne. Odgrywają one kluczową rolę w promowaniu otwartej nauki, która zakłada swobodny dostęp do wyników badań naukowych, danych, publikacji oraz narzędzi badawczych. Takie rozwiązania nie tylko ułatwiają wymianę wiedzy, ale także przyczyniają się do zwiększenia widoczności i wpływu badań. Otwarte infrastruktury mogą stanowić istotny element oceny jednostek badawczych, zwiększając wpływ wyników pracy badawczej (Fecher et al. 2021).

W obrębie otwartych infrastruktur można wydzielić następujące:

- Platformy czasopism publikujących w otwartych modelach, takich jak model diamentowy, który zakłada, że publikacje są zarówno dostępne nieodpłatnie dla czytelników, jak i nie są pobierane opłaty od autorów. Przykładem mogą być liczne platformy czasopism naukowych, które umożliwiają darmowy dostęp do pełnych tekstów artykułów.
- Platformy otwartych monografii, które zapewniają szeroki dostęp do recenzowanych monografii naukowych. Wydawnictwa akademickie, dzięki takim platformom, mogą dzielić się wynikami badań w formie książek dostępnych bezpłatnie dla odbiorców, co ma szczególne znaczenie w humanistyce, gdzie monografie są często kluczową formą prezentacji badań.
- Repozytoria otwartych danych badawczych, które przechowują i udostępniają dane zebrane w ramach projektów badawczych, co umożliwia ich ponowne wykorzystanie.

Otwarty dostęp do danych badawczych sprzyja transparentności i weryfikowalności wyników naukowych, umożliwiając ich replikowanie, oraz wspiera współpracę między naukowcami z różnych ośrodków.

- Serwisy indeksujące i agregujące, takie jak [Leiden Ranking Open Edition](#), [OpenAlex](#), [GoTriple](#) czy [Wikidata](#), wspierają dostęp do informacji o publikacjach, autorach, cytowaniach i metadanych. Przykładowo, GoTriple jest platformą, która agreguje otwarte zasoby z różnych dziedzin nauk humanistycznych i społecznych, umożliwiając naukowcom łatwy dostęp do różnorodnych źródeł. Infrastruktury te działają jako swoiste „katalogi” otwartej nauki, organizując i ułatwiając nawigację po bogatym zasobie wiedzy dostępnej publicznie.
- Infrastruktury tworzące otwartoźródłowe narzędzia do celów naukowych, takie jak konsorcjum CLARIN, oferujące narzędzia oraz zasoby dla badaczy z dziedziny lingwistyki i nauk humanistycznych, dzięki którym naukowcy mogą łatwo analizować duże zasoby tekstowe, korzystać z narzędzi do przetwarzania języka naturalnego oraz udostępniać własne dane i narzędzia innym badaczom.

Otwarte infrastruktury a ewaluacja

Rola otwartych infrastruktur jest w procesie ewaluacji jednostek badawczych ciągle niewystarczająco obecna. Jako podstawowe trudności można wskazać:

1. Nieadekwatne kryteria oceny – ewaluacja zorientowana jest na liczbę i jakość publikacji naukowych, a w małym stopniu docenia nakład pracy włożony w rozwój i utrzymanie infrastruktur takich jak otwarte czasopisma, repozytoria danych i platformy współpracy naukowej, które umożliwiają doskonalenie naukowe. W efekcie działania naukowców związane z wdrażaniem nowoczesnych modeli otwartej komunikacji są niedoceniane, co zniechęca do inwestowania wysiłku w tego rodzaju inicjatywy. Brak widoczności takich działań sprawia, że naukowcy często nie widzą sensu angażowania się w rozwój otwartych infrastruktur.
2. Brak stałych funduszy na utrzymanie i rozwój – wiele otwartych infrastruktur boryka się z problemami finansowymi. Często dostępne są jednorazowe fundusze na uruchomienie nowych czasopism, repozytoriów lub platform, ale brakuje stabilnego wsparcia finansowego na ich dalsze utrzymanie, rozwój oraz adaptację

do zmieniających się wymagań technologicznych. Modernizacja systemów w celu nadążania za postępem technologicznym jest kosztowna, a ten aspekt jest często trudny do uwzględnienia w finansowych modelach wsparcia.

3. Obecne modele finansowania publikacji naukowych, w tym publikacji w otwartym dostępie, są często niedostosowane do potrzeb otwartych infrastruktur. Zamiast długofalowego wsparcia, dominują projekty krótkoterminowe, co ogranicza rozwój tych inicjatyw.
4. Wkład otwartych infrastruktur w efekty naukowe jest nieuznawany z kilku powodów:
 - a. Otwarte infrastruktury naukowe, takie jak repozytoria danych, otwarte platformy wydawnicze czy systemy wspierające otwarty dostęp do wiedzy, są szeroko wykorzystywane przez naukowców, ale ich rola w wynikach badań często pozostaje niewidoczna. Obecne mechanizmy oceny naukowej nie obligują naukowców do wykazywania korzystania z tych narzędzi, co dodatkowo marginalizuje ich znaczenie.
 - b. Istnieje niewiele mechanizmów, które umożliwiłyby ocenę, w jakim stopniu otwarte infrastruktury przyczyniają się do postępu naukowego, zarówno w zakresie rozpowszechniania wiedzy, jak i zwiększania dostępności wyników badań. Problemem jest też brak narzędzi do monitorowania ich efektywności oraz wpływu na naukę.
 - c. Obecny system ewaluacji naukowej jest silnie uzależniony od zamkniętych baz danych, takich jak [Web of Science](#) czy [Scopus](#), przez co w systemach oceny nie uwzględnia się rosnącego znaczenia otwartych infrastruktur, co sprawia, że ich rola jest często marginalizowana w procesie oceny naukowców i jednostek badawczych.
5. Otwarte infrastruktury narażone są na nieetyczne działania. Charakter działania otwartych infrastruktur sprawia, że są podatne na wykorzystanie ich danych w sposób nieuczciwy, np. poprzez skopiowanie całości materiałów i opublikowanie ich jako własnych treści. Choć otwarty dostęp może przyczyniać się do zwiększenia cytowalności prac naukowych, wielu naukowców nadal obawia się publikować swoje prace w otwartych infrastrukturach z powodu ryzyka kradzieży intelektualnej, a obawy związane z bezpieczeństwem danych naukowych dodatkowo hamują rozwój otwartych form komunikacji.

Zalecenia

Dotychczasowe doświadczenia otwartych infrastruktur pozwalają na zdefiniowanie szeregu zaleceń, które mogą umożliwić rozwój systemu ewaluacji humanistyki w taki sposób, który premiuje strategie podejmowane w ich obrębie:

- Głównym zaleceniem jest wspieranie polityk otwartego dostępu jako standardu, co zwiększa widoczność i dostępność badań, a tym samym wspiera rozwój nauki. Otwarta infrastruktura odgrywa kluczową rolę w kontrolowaniu danych i zapewnianiu autonomii nauki, niezależnie od zewnętrznych podmiotów komercyjnych. Ewaluacja jednostek powinna promować korzystanie z otwartych infrastruktur, co sprzyja niezależności badań naukowych. Należy stworzyć mechanizmy wspierające rozwój otwartych infrastruktur, które zapewniają długotrwały dostęp do danych oraz kontrolę nad ich dystrybucją w sposób wolny od komercyjnych nacisków.
- Otwartość naukowa powinna być jednym z kluczowych kryteriów oceny jednostek naukowych. Otwarta nauka sprzyja transparentności, współpracy międzynarodowej i społecznej odpowiedzialności badań. Należy stworzyć wyraźne kryteria oceny, które będą uwzględniały nie tylko wpływ naukowy, ale także otwartość wyników badań, np. mierzenie sukcesu projektów na podstawie liczby pobrań i cytowań prac z otwartych repozytoriów. Kolejnym przykładem może być wprowadzenie wskaźników dotyczących stopnia otwartości czasopism w systemie oceny nauki, co pozwoliłoby na dodatkowe korzyści wynikające z udostępniania swoich treści w sposób otwarty, dzięki czemu byłyby one wyżej oceniane w ewaluacji jednostek naukowych.
- Włączenie oceny jakości infrastruktury w procesie ewaluacji pozwoliłoby na ocenianie nie tylko tego, czy dane są udostępniane, ale także, w jaki sposób to się odbywa (np. łatwość dostępu, standardy interoperacyjności, stabilność infrastruktury). Otwarte infrastruktury powinny promować nie tylko ilość udostępnianych materiałów, ale także ich jakość i dostępność dla szerokiej publiczności. Otwarta infrastruktura powinna być oceniana nie tylko na podstawie istnienia, ale również jakości usług, które oferuje. Wprowadzenie wskaźników jakości usług, takich jak niezawodność, przejrzystość, skala korzystania z danych, oraz innowacyjność, powinno mieć wpływ na ocenę jednostek naukowych. Należy wziąć pod uwagę wskaźniki, które mierzą konkretne efekty otwartych infrastruktur, np. wzrost liczby cytowań prac dzięki ich udostępnieniu w otwartych repozytoriach.

- Wsparcie twórców infrastruktury i skutecznych polityk rozwojowych.
 - Podmioty naukowe o ograniczonych zasobach finansowych mogą nie być w stanie stworzyć i utrzymywać własnych otwartych infrastruktury. Ważne jest, aby ewaluacja nie dyskryminowała jednostek mniejszych, które mimo braku własnej infrastruktury, produkują wysokiej jakości badania i wspierają otwartość przez zewnętrzne infrastruktury. Zaleca się wspieranie wspólnych, kooperacyjnych platform oraz zasobów dla małych jednostek, aby mogły również spełniać kryteria otwartości, nie ponosząc nadmiernych kosztów.
 - Zaleca się wspieranie mniej rozproszonych, zintegrowanych systemów otwartej nauki. Dążenie do stworzenia bardziej spójnej infrastruktury zmniejszy bariery dostępu do danych oraz zwiększy efektywność ich wykorzystania. Tworzenie otwartych, wspólnych standardów technicznych i organizacyjnych, które pozwolą na lepszą współpracę między jednostkami.
 - Ewaluacja powinna premiować jednostki, które dostarczają dane i otwierają je dla innych, a nie tylko agregatory informacji, szczególnie te działające w celach komercyjnych. Wartość naukowa tkwi w tworzeniu i udostępnianiu oryginalnych danych badawczych. Ważne jest rozróżnienie między instytucjami, które rzeczywiście rozwijają infrastrukturę naukową, a tymi, które jedynie komercjalizują dostęp do danych.
- Istotne jest opracowywanie nowych modeli biznesowych dla otwartych infrastruktury. Konieczne jest zdefiniowanie alternatywnych strumieni finansowania, które będą wspierały otwartość w nauce, w tym publiczne i prywatne fundusze, crowdfunding czy opłaty za dodatkowe usługi premium. Ewaluacja powinna wspierać innowacyjne podejścia do finansowania otwartych infrastruktury, zachęcając jednostki naukowe do poszukiwania zrównoważonych rozwiązań.

Dodatkowe rekomendacje:

- Rewizja kryteriów ewaluacyjnych: Należy wprowadzić w kryteriach ewaluacyjnych takie zmiany, które uwzględniałyby nie tylko liczbę publikacji naukowych, ale również wkład w rozwój otwartych infrastruktury, takich jak repozytoria, czasopisma, platformy danych i narzędzia do współpracy. Tego typu działania są kluczowe dla przyszłości nauki, ale obecnie nie są dostatecznie uwzględniane w ocenie jednostek badawczych.
- Wsparcie długoterminowego finansowania otwartych infrastruktury: Kluczowe jest zapewnienie stabilnego wsparcia finansowego dla utrzymania i rozwoju otwartych

infrastruktur. Powinno to obejmować stałe źródła finansowania dla istniejących platform oraz środki na ich modernizację w miarę postępu technologicznego.

- Promowanie otwartości i budowanie świadomości płynących z niej korzyści: Naukowcy powinni być informowani o korzyściach płynących z publikacji w otwartym dostępie, takich jak zwiększenie cytowalności czy łatwiejszy dostęp do wyników badań dla szerokiego grona odbiorców. Ponadto, trzeba rozwijać systemy zabezpieczające przed nieuczciwym wykorzystywaniem danych z otwartych repozytoriów.
- Rozwój mechanizmów oceny skuteczności otwartych infrastruktur: Potrzebne są narzędzia do oceny i monitorowania wpływu otwartych infrastruktur na naukę. Działania te pozwolą na lepsze zrozumienie ich roli w rozwoju wiedzy i wspieraniu innowacji.

Dobre przykłady

- Polityki otwartości instytucji finansujących badania (np. Komisja Europejska, NCN):
 - Instytucje finansujące badania, jak NCN i ERC, promują i wspierają polityki otwartości w swoich programach, co wpływa na rozwój otwartych infrastruktur dla naukowców chcących prowadzić badania przy wsparciu ww. programów.
- Polskie otwarte infrastruktury komunikacji naukowej:
 - Wydawnictwa naukowe działające na zasadach otwartego dostępu, które dzięki nowoczesnym platformom umożliwiają lepszą widoczność treści. Polskie wydawnictwa czy biblioteki akademickie w ostatnich latach przechodzą modernizację cyfrową, zwiększającą otwartość polskiej nauki;
 - polskie infrastruktury badawcze kierują się zasadami otwartości – CLARIN udostępnia szeroką gamę zasobów językowych, w tym „SłowoSieć” oraz narzędzia językoznawcze, które są wykorzystywane zarówno w badaniach naukowych, jak i społecznych inicjatywach. CLARIN wpływa na różne dziedziny (np. edukacja, lingwistyka, cyfryzacja humanistyki), ale problemem pozostaje trudność wykazania tego wpływu w ewaluacji jednostek, zwłaszcza z uwagi na otwartość infrastruktury.
- Wspieranie przez rządy otwartych modeli i kooperacyjnych platform, czego przykładem jest współpraca francuskiego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego czy znanych uniwersytetów (np. Sorbona) z bazą OpenAlex.

Podsumowanie

Dostawcy infrastruktury pełnią kluczową rolę w systemie nauki i posiadają unikatową wiedzę dotyczącą długofalowych procesów i trendów implementacji praktyk Otwartej Nauki. Aktywność we wdrażaniu infrastruktury otwartej nauki i entuzjazm środowiska nie wystarczą – utrzymanie systemów informatycznych wymaga wsparcia i dodatkowych impulsów rozwojowych. W szczególności istotne jest dostosowanie systemu ewaluacji nauki do rzeczywistych potrzeb środowiska w taki sposób, aby wspierał on stosowanie i wytwarzanie infrastruktury funkcjonujących zgodnie z zasadami otwartej nauki. Inaczej rozproszone inicjatywy narażone są na problemy z utrzymaniem swojego funkcjonowania i rozwojem nowych usług, pozwalających na skuteczne konkutowanie z dostawcami zamkniętych rozwiązań dla nauki.

Literatura:

Fabre, R., Egret, D., Schöpfel, J., & Azeroual, O. (2021). Evaluating the scientific impact of research infrastructures: The role of current research information systems. *Quantitative Science Studies*, 2(1), 42–64. https://doi.org/10.1162/qss_a_00111

Fecher, B., Kahn, R., Sokolovska, N., Völker, T., & Nebe, P. (2021). Making a research infrastructure: Conditions and strategies to transform a service into an infrastructure. *Science and Public Policy*, 48(4), 499–507. <https://doi.org/10.1093/scipol/scab026>

European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, & Kramer, B. (2024). *Study on scientific publishing in Europe – Development, diversity, and transparency of costs*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/89349>

Fosci, M., Richens, E., & Johnson, R. (2019). *Insights into European research funder Open policies and practices*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3401278>

Otwarta nauka jako fundament działalności naukowej i akademickiej w humanistyce

Otwarta nauka powinna być nie tylko sposobem komunikowania rezultatów badań naukowych, ale przede wszystkim decyzją poznawczą, za którą stoją ideały przejrzystości, równości i dostępności. Nasze działania wpisują się w trwającą w Europie debatę na temat zmian w systemie oceny nauki, na który składają się zarówno kontrola jakości, realizowana poprzez obowiązek recenzyjny czy rygor metodologiczny, ale także wartości, jakie składają się na proces wytwarzania wiedzy. Dlatego postulujemy przebudowę systemu ewaluacji nauki w Polsce w duchu otwartości.

Zdajemy sobie jednak sprawę, że taka przebudowa wymaga czasu, wielu debat w środowisku i woli politycznej, dlatego przygotowujemy się na długi marsz. Wierzymy jednak, że zmiany mogą być wprowadzane stopniowo, pewne rozwiązania traktowane jako eksperyment czy pilotaż, dlatego nadal będziemy pracować, aby propozycje, które padły podczas spotkania 6 czerwca 2023 r. były stopniowo wdrażane w życie.